

ФРОНТИР

ІННА ЗОЛОТУХІНА

СУМИ
СУМНЕ МІСТО:
ЛИСТИ ДО СЕСТРИ

Харків
«ФОЛІО»

Лист 1
ВЕРБНА НЕДІЛЯ
17 квітня 2025 року

Привіт, Іро!

Вже кілька днів поспіль я прокидаюся вночі від надривного крику пораненої дівчинки: «Врятуйте мою маму!». Знову і знову перед очима картина з вчорашніх відеоновин. Скривавлені уламки душі нашого міста лежать на чорному простирадлі асфальту... Розкидані тіла загиблих людей — дорослих і дітей — просто на дорозі...

Удар невидимого ножа в серце — помутніння розуму. Мені здається, що в мене порвалися зв'язки. Я хочу кричати, але видаю лише хрипи. Після спалаху безмежної люті мене накриває хвилиною гнітючого безсилля. Ніби хтось поклав мені на плечі важкий мішок з камінням — і тепер я не можу навіть встати на ноги.

На цій війні вже давно ніхто нікого не чує... Сестро!.. Іро! Ти бачиш це?! Подивися, це наші Суми! У цьому місті ми з тобою народилися і вирости. Тут на старому кладовищі поховано три покоління нашої родини... Я начебто усвідомлюю, що таке війна. Але не можу повірити в те, що це моя сьогоднішня реальність. Як каже моя однокласниця: «Я ніби потрапила у фільм жахів і ніяк не можу знайти кнопку “вимкнути”».

На вулиці Петропавлівській, де 13 квітня 2025 року сталася трагедія, ми з тобою ходили стільки разів! Я працювала в головному корпусі сільгоспінституту. Тепер цей старовинний будинок розірвало навпіл, поруч стоїть розтрощений

рейсовий автобус № 62 — братська могила для десятків людей, які зранку у Вербну неділю освятили гілочки верби у Спасо-Преображенському соборі та їхали додому.

Просто над ними о 10 годині 17 хвилин розірвалася балістична ракета, начинена касетними боеприпасами. За 2 хвилини до того ще одна ракета прилетіла в конгрес-хол Сумського університету. Якраз навпроти будівлі районного суду. В останні роки існування Радянського Союзу в цій офісній панеліці розташовувався проєктний інститут, в якому працювала наша мама. Дорогою додому зі школи я забігала до неї на чай з бутербродом посеред робочого дня.

Тепер ця багатоповерхівка дивиться на світ порожніми очима вибитих вікон. Вибух був такої сили, що постраждали будинки навіть на сусідніх вулицях. Особливо Театр юного глядача... Ти пам'ятаєш ту люстру з театру? За часів СРСР споруду театру реставрував будівельний трест, яким керував наш дідусь. Тоді закупили нові театральні люстри, але одна з них виявилася бракованою, і, попри голосні протести діда, бабуса її таки викупила. Ця люстра переїхала разом зі мною із Сум до Києва. Я люблю дивитися на краплі кришталю в променях світла і згадую наше дитинство. Але війна змитає нас і наші спогади з лиця землі, мов вітер пилинки з асфальту в сонячний весняний день. Якщо я не розповім тобі про те, що з нами відбувається сьогодні, — завтра може бути пізно.

Одинадцятий рік поспіль нас з тобою розділяє глуха стіна заввишки з багатоповерхівку. Ти живеш в Росії, а я — в Україні. І у кожної з нас тепер своя правда. Твій світ обмежений ілюзорною бульбашкою російської пропаганди. А мій — складається зі звуків «шахедів» за вікном, вибухів ракет, від яких здригаються стіни будинків, і безмежної людської трагедії.

Я добре знайома з технологіями спотворення реальності, які використовує Кремль, і не можу тебе ненавидіти за те, що ти не засудила агресію РФ проти України. Але

Конгрес-центр СумДУ. Фото І. Ройченка

й змиритися з цим у мене теж немає сил. Адже ти моя сестра! Після чергової трагедії (скільки їх було за останні три роки — не порахувати!) я знову втрачаю зв'язок із реальністю. Моє серце просто не може сприйняти такий, здавалося б, простий факт, що моя найрідніша людина у світі підтримала направлене проти мене та моєї країни неосяжне у своїй безпощадності зло.

13 квітня 2025 року, у Вербну неділю, я пройшла точку неповернення і більше не можу захистити тебе від свого болю. Можливо, читаючи мої розповіді про те, як ми живемо всі ці роки, ти зможеш знайти в собі волю розділити цей біль зі мною?

Війна у рідному місті лунає набатом. Ми всі родом зі світу, в якому вирости. Якщо його зруйнувати — покриється тріщинками і душа. А значить, тобі, Іро, не може бути байдуже. Друзі сміються наді мною: «Навіщо ти намагаєшся з нею говорити? Ми воюємо вже так давно. Росіяни тепер

для нас вороги на віки вічні. Батько зрадив сина, а син — матір. Чого чекати від сестри? Радій, що ЗСУ знищили військові бази у Воронежській і Курській областях, звідки летіла смертоносна посылка у твоє місто. Суми відплачені! Не переживай, якщо українські дрони принесуть смерть в Краснодар, де живе твоя сестра. Росіяни це заслужили!»

Дійсно, заслужили... Але мій досвід чужих воєн говорить мені, що рано чи пізно нам, росіянам і українцям, все одно доведеться розмовляти. Інакше чорний вир зла й ненависті буде затягувати нас все глибше, поки ми не зітремо одне одного з цієї землі.

Лист 2

ВТРАЧЕНЕ ПОКОЛІННЯ

18 квітня 2025 року

Привіт, Ірусь!

Суми «латають» рани. Встановлюють на місці вибитих вікон фанерні щити. Розгрібають завали... Людей фанерою не залатаєш. Я дивлюся на фотографії загиблих у телеграм-групах: солістка обласної філармонії Олена Когут, пенсіонерка Людмила Манойленко, молода сім'я Микола і Наталія Мартиненки та їхній син — шестикласник Максимко...

Якби в часи мого дитинства у СРСР мені розповіли про те, що в недалекому майбутньому Росія й Україна вмиватимуться кров'ю одна одної — я б не повірила.

У ті часи до мами приїздили друзі з Пітера й називали Суми маленькою Москвою. Мабуть, через невисокі старовинні купецькі особняки в центрі міста та затишні, оповиті зеленню дерев, сквери. Про те, що кордон з Росією у Сумській області складає понад 500 км, я навіть не знала. А ти?

Ти пам'ятаєш, що атестат я отримала 1991 року — якраз у момент розпаду Радянського Союзу. Ти в той час вже давно закінчила інститут, вийшла заміж і народила.

Своє покоління я часто називаю втраченим. Нам просто не пощастило — ми опинилися між епохами, між системами, між ідентичностями. Народжені й сформовані у багатонаціональному радянському «совку», ми закінчили російські школи. Свій квиток у доросле життя ми отримали

Стихійний меморіал загиблим у Вербну неділю в Сумах.

Фото автора

одночасно з квитками на концерти «Комбінації» та Віктора Цоя — у бандитські 90-ті, які перекреслили майже все, чого нас навчали в дитинстві.

Під час Помаранчевої революції, а потім революції Гідності ми щиро вірили, що Україна стане ліберально-демократичною країною — суспільством, де діють закони, де поважають права людини, де звичайні громадяни мають право голосу й впливу.

Але реальність виявилася іншою. Після того як ви напали на нас, як німці в 1941-му, ми несподівано для себе самих опинилися в національній державі з чіткою ідентичністю. Я думаю, ти пам'ятаєш, що до війни в Україні майже ніхто не відчував ворожості до Росії, її мови чи культури. У багатьох родинах — змішані традиції, дві мови, спільне минуле. Але тепер, після всього, що принесла нам війна, у серцях українців палає глибока й виправдана ненависть до всього російського. І ті з нас, хто виріс у російськомовному

середовищі, хто й досі не вважає мову ознакою ворожнечі — для мене, наприклад, вона просто інструмент спілкування, — раптом опинилися «за бортом».

Один зі спогадів про юність в Сумах не полишає мене... Ми з друзями влаштували «квартирник» і, випивши вина, почали танцювати. Щоки розчервонілися, очі сяють, вітер майбутнього життя підхоплює нас. У маленькому обласному центрі нам було тісно — ми жили в стилі «Москва—Петушки» і мріяли про пригоди. Незабаром я перебралася в Київ. Юля — у Пітер. Веня в Москву. У Сумах взагалі було заведено виїжджати в пошуках кращого життя в Росію. Поїзд Київ—Москва проходив через станцію Конотоп Сумської області.

Скажи, чи думала ти про те, як безтурботно нам жилося в ті часи? Так, звісно, ти на 14 років старша за мене. І в тебе вже були дорослі проблеми. Але чого вони варті порівняно з тим, що відбувається сьогодні? Догоджаючи необґрунтованим страхам і болісним амбіціям, глава Кремля одним махом розірвав усе, що століттями пов'язувало дві країни. А разом і нас із тобою. Чому ти так легко із цим змиралася? Як живеш із гирями на ногах?

Коли на початку великої війни у лютому 2022 року росіяни вперше завдали авіаудару по вулиці Роменській у Сумах, старенька мама Вені так злякалася, що в неї стався інфаркт, і вона померла. Приїхати, щоб провести маму в останню путь, Веня не зміг. Адже ще 20 років тому він вийшов з українського громадянства й отримав російський паспорт.

Юля разом із сином живе в Пітері. До початку великої війни вона привозила сина до бабусі та сестер у Красне Село неподалік від Сум. Але тепер дорога до родичів для них закрита — Юля з сином є громадянами РФ. Найбільше у світі вона боїться, що її сина призовного віку заберуть до російської армії. Тоді його можуть відправити на Сумщину: вбивати найрідніших для неї людей.

Обласна філармонія. Фото І. Ройченка

Наперекір війні ми продовжуємо спілкуватися з друзями. Кремль для мене — безумовний ворог. Але не мої друзі, з якими я пройшла пів життя. Як же так вийшло, Іро, що ми з тобою стали чужими? Я не хочу вважати тебе ворогом. А ти мене?

Лист 3
НЕ ВІР ОЧАМ СВОЇМ
20 квітня 2025 року

Ірусю, це знову я.

Ти ніколи не замислювалася, що ми вирости із зав'язаними очима? У школі та інституті ми не вивчали справжню історію України. Випадкові зустрічі з її носіями в юності буквально вводили мене в ступор. У 1939 році в Івано-Франківську священника живцем замурували в стіну. Хто? Фашисти? Совети?!! Та цього ж не може бути!

Звичайно, мама привозила з Пітера самвидав: Олександр Солженіцин «Архіпелаг ГУЛАГ» і Анатолій Рibaков «Діти Арбату». У нашій домашній бібліотеці були Михайло Булгаков «Собаче серце» і Мілан Кундера «Нестерпна легкість буття».

Не знаю, як ці книги вплинули на тебе. Ти ж старша за мене на чотирнадцять років. Закладений ще у твоєму дитинстві «совковий» фундамент міг просто не дозволити тобі побачити в них правду й переосмислити те, чого тебе вчили в школі. А ось мене ці книги сформували як лібералку. Хоча їх було недостатньо, щоб зазирнути вперед. Лише ті, хто знав історію, можливо, бачили, що на нас чекає далі. І я трохи їм заздрю.

Особисто мені відкрила очі на справжні стосунки між РФ і колишніми союзними республіками (а нині — незалежними державами) — Грузія.

У 2008 році «Комсомольська правда в Україні» відправила мене до Тбілісі висвітлювати війну. Наша редакція не була прямим представником московської «КП» в Україні,

але використовувала її франшизу. Як ТРЕБА писати для Москви про грузинсько-російський конфлікт, я не знала і не могла повною мірою оцінити рівень нашої залежності від «материнського» видання. Тому описувала те, що бачила: воєнну агресію РФ проти іншої країни.

Перший дзвінок у буквальному сенсі пролунав у моєму номері готелю пізно ввечері. Я здивувалася: хто мені може телефонувати? Номер телефона готелю навіть я не знала. «Добрий вечір, Інно, — сказав у слухавці м'який голос. — Це Давид Жванія»... Я не була знайома з нині покійним грузинським олігархом, екснародним депутатом України і, за чутками, неофіційним представником «Росатому». Але, звісно, погодилася поговорити. Хто ж знав, що двогодинна бесіда зведеться до одного: «не вір очам своїм»? Наче я не чула звуки «прильотів» і не бачила російські танки в Мцхеті, через що переляканий Тбілісі спорожнів за один день.

Пізніше мені подзвонили з радіо «КП-Москва». Я дала їм інтерв'ю, але вони, звісно, не випустили його в ефір. А власник холдингу «Теленеделя» (частиною якого була наша редакція), пізніше голова офісу експрезидента Петра Порошенка, — Борис Ложкін ледь не звільнив головного редактора «КП в Україні» за мої вольності. На той час московська «Комсомолка» ще була бізнес-партнером Ложкіна. Сваритися з нею він не збирався.

Ти, мабуть, думаєш, що поїздка на війну до Грузії могла підготувати мене до анексії Криму, АТО і великої війни? Насправді лише частково. Навіть якщо ти щось усвідомив — це не означає, що ти абсолютно готовий зустрітися з цим віч-на-віч.

У перших числах березня 2014 року я їхала на таксі з Сімферополя до Чонгара, щоб написати репортаж про українських прикордонників. У ті дні парламент Криму вже захопили «зелені чоловічки». «Тітушки» під виглядом кримців били на мітингах журналістів із Києва. Кримські татари озброювалися. Я зупинилася на Перекопі, де вже окопувалася

російська армія, з надією, що мій 65-річний фотограф (я найняла його в Криму, і до цього він ніколи не працював на війні) зможе зробити кілька кадрів. Повз мене поспішав юнак років 18 з гранатометом і в шоломі, що з'їхав набік.

— Ти звідки, хлопець? — запитала я, розглядаючи його вкритий ластовинням кирпатий ніс і яскраво-блакитні очі.

— З Ростова-на-Дону, — задихаючись відповів він.

— А ти хоч знаєш, де ти перебуваєш?

— Здається, у Криму.

— Ти розумієш, що ти в іншій країні? З гранатометом...

— Нас розбудили і привезли. Куди й навіщо — не появляли...

Боець стрибнув в окоп, а я сіла у своє таксі й закурила. Я щойно подивилася в дитячі очі ворога. Двері в минуле життя назавжди зачинилися. Ця дитина довго не проживе, але забере з собою життя наших дітей.

— Свето, поїхали! — гукнула я 52-річній водійці таксі.

Аж раптом дорогу нам перегородив міцної статури кубанський козак років 50. Він хитався від випитого. Товаришів цього п'яного мерзотника в кубанці на голові я часто бачила на Красній вулиці Краснодар, коли приїжджала до тебе в гості, Іро.

— Стій, суко, застрелю! — репетував козак, щедро поливаючи слиною свої пишні вуса й випускаючи автоматні черги в повітря. — Розвертайся!

Я намагалася збагнути, що робити. І тут подзвонила ти.

— Інно, ти гроші для мами отримала?

— Іро, якщо твій кубанський козак мене зараз не вб'є — я обов'язково їх отримаю, — відповіла я.

— Ми вас захищаємо! — впевнено заявила ти, очевидно, маючи на увазі заїжджений кремлівський наратив про захист прав російськомовного населення на пострадянському просторі.

Я хотіла запитати тебе, Іро: чи вважатимеш ти, що ви мене захистили, якщо козак мене застрелить? Чому ти не

Липова алея. Фото І. Ройченка

поцікавилася в мене, чи потрібно нас захищати? І найголовніше — від кого? Але втрималася від слів.

Щоб уникнути неприємностей, ми розвернулися на найближчій заправці, а з настанням темряви все ж таки прорвалися на Чонгар.

ЗМІСТ

Лист 1.	Вербна неділя 17 квітня 2025 року	3
Лист 2.	Втрачене покоління 18 квітня 2025 року	7
Лист 3.	Не вір очам своїм 20 квітня 2025 р.	11
Лист 4.	Хто породив зло 23 квітня 2025 року	16
Лист 5.	Щеплення від ненависті 27 квітня 2025 р.	22
Лист 6.	«Візьмемо Київ за три дні» 2 травня 2025 року	26
Лист 7.	Маленький бранець 5 травня 2025 року	30
Лист 8.	Покинута місто 8 травня 2025 року	42
Лист 9.	Розстріляли своїх 10 травня 2025 року	47
Лист 10.	Перший бій з окупантами 12 травня 2025 року	51
Лист 11.	Люди системи 14 травня 2025 року	55
Лист 12.	Громадяни «блатні» 17 травня 2025 року	62
Лист 13.	Розбите дзеркало ілюзій 20 травня 2025 року	67

<i>Лист 14.</i> Клятва Гіппократа 23 травня 2025 року	71
<i>Лист 15.</i> Всупереч страху 27 травня 2025 року	83
<i>Лист 16.</i> Чому ми намагалися говорити 1 червня 2025 року	88
<i>Лист 17.</i> Ви — безжальні 3 червня 2025 року	92
<i>Лист 18.</i> Махновщина по-сумськи 5 червня 2025 року	97

Точки зламу: реконструкція _____

Глава 1. Сумин город 102

<i>Лист 19.</i> Мерзота 13 червня 2025 р.	109

Точки зламу: реконструкція _____

Глава 2. Безвідповідальність 114

<i>Лист 20.</i> «Як вірить солдат убитий...» 15 червня 2025 року	121
<i>Лист 21.</i> Ми тепер теж окупанти? 20 червня 2025 року	129
<i>Лист 22.</i> Мій дім — моя фортеця 25 червня 2025 року	136
<i>Лист 23.</i> Сопілка проти шахеда 27 червня 2025 року	140

<i>Лист 24.</i> Як Росія покинула своїх людей 30 червня 2025 року	154
<i>Лист 25.</i> Харків — місто твоєї юності 1 липня 2025 року	164
<i>Лист 26.</i> Байдужість 1 липня 2025 року	167
<i>Лист 27.</i> «Діти вовчиці» 5 липня 2025 року	172
<i>Лист 28.</i> «Дзвінок Леніну» 6 липня 2025 року	177
<i>Лист 29.</i> У байдужості немає національності 10 липня 2025 року	183
<i>Лист 30.</i> Безвихідь 15 липня 2025 року	189
<i>Лист 31.</i> Полювання на дрони 20 липня 2025 року	201
<i>Лист 32.</i> Шпигуноманія 25 липня 2025 року	207
<i>Лист 33.</i> Про троянди в грудні 29 липня 2025 року	216
<i>Лист 34.</i> Таємниці «Плурітона» 1 серпня 2025 року	221
<i>Лист 35.</i> Саїда 2 серпня 2025 року	227
<i>Лист 36.</i> Криве дзеркало 4 серпня 2025 року	235
<i>Лист 37.</i> Чотири місяці без сну 5 серпня 2025 року	244

Точки зламу: реконструкція _____

Глава 4. Курський плацдарм: фінал 250

Лист 38. Характер нашого міста
6 серпня 2025 року 260

Лист 39. Казки старого міста
7 серпня 2025 року 264

Лист 40. Зрілість і щирість
8 серпня 2025 року 277

Лист 41. Питання без відповідей
9 серпня 2025 року 286

Лист 42. Уроки чужої війни
15 серпня 2025 року 296

Про що книга 304

Про автора 305

Подяки 306